

A Teremtéstörténet értelmezése a XXI. században

Ernest Lucas

„Az 1Mózes 1 szövegekörnyezete alapján a 'nap' kifejezésen szó szerint egy huszonnégyszázötven órást kell értenünk.”¹

„Van-e olyan értelmes ember, kérdem én, aki komolyan azt gondolná, hogy az első, és a második és a harmadik nap, amiről azt írják, volt reggel és este, létezhetett a Nap, a Hold és a csillagok nélkül, sőt, az első nap ég nélkül? ... Nem hiszem, hogy bárki is kételkedhetne abban, hogy ezek képes beszéd kifejezései, amik a történelemben felvillanó csodálatos titkokra utalnak.”²

ÖSSZEFOGLALÓ

Mózes első könyvének nyitófejezeteit nem tudományos leírásként, hanem olyan teológiai szövegekként kellene olvasnunk, amik jelképes történetekben szóltak az ősi héber emberekhez. Ha így olvassuk, megérthetjük a mai kor számára is az elbeszélés jelentőségét. A Teremtéstörténet nemcsak hogy nem áll ellentmondásban a modern tudomány eredményeivel, hanem egy olyan keretet állít elénk, amelyben mozogva úgy művelhetjük mind a tudományokat, mind a teológiát, hogy az nem csupán az embeđriség, hanem az egész teremtett világ javára szolgáljon.

A modernizmus tizenkilencedik századi, huszadik század eleji térnyeréséhez két, egymással ellentétes teológiai irányzat megerősödése kapcsolható. Mindkét irányzat befolyásolta a Biblia értelmezését. Az uralkodó irányzat a bibliai szövegek sokkal kritikusabb megközelítését szorgalmazta, egyfajta „tudományos” módon vizsgálva a forrásokat, a szerzők kérdését és a keletkezés idejét. De ugyanakkor a modernizmus, ami egyedül a tudományos ismereteket tartotta megbízható ismereteknek, egy olyan bibliaértelmezést is életre keltett, ami szerint a bibliai szövegek maguk is tudományos állításokat tartalmaznak, és így hozzájárult a kreacionizmus 1920-as évekbeli megerősödéséhez az Egyesült Államokban. Tudósok, mérnökök, gyakran csekély teológiai

¹ MacIntosh, A.: *Genesis for Today*, Epsom: Day One (2001), 38. old.

² Órigenész: *A princípiumokról* (eredeti lábjegyzet: *First Principles*, Butterworth, G. (ford), London: SPCK (1936)), 4. könyv, 3. fejezet

ismerettel felvértezve tudományos információk forrásaként használták a bibliai szövegeket a Föld korát vagy a biológiai sokféleség eredetét vizsgálva, így a teológia fősodrához képest egészen másfajta módon értelmezve a Szentírást. Ennek egyik eredménye az lett, hogy az Egyesült Államok, a világ vezető tudományos és technológiai hatalma lakosságának fele a Teremtéstörténet ezen modernista felfogását fogadja el, elkerülhetetlenül ellentétbe kerülve a tudományos közösséggel. Ironikus módon a vallásellenes tudósok egy része is a kreacionisták modernista hozzáállásával kezeli a Teremtéstörténetet.

Írásomban szeretném megmutatni, hogy mindkét fél a héber elbeszélés félreértésére alapozza a nézeteit, figyelmen kívül hagyva a bibliai szövegek értelmezésének Ágoston és az egyházatyák óta kialakult módját. Érveim alátámasztásához a Mózes első könyvének első tizenegy fejezetében olvasható Teremtéstörténetre fogok összpontosítani.

Az 1Mózes 1-11 áttekintése

Az 1Mózes 1-11 a Biblia előszava, bemutatja azokat a témákat és elmondja azokat a történeteket, amikkel később az egész Szentírás foglalkozik. Gyakran nem fogadják el, hogy ezeket a történeteket a következő minta szerint szerkesztették gondosan össze: „a bűn szétterjedése, a kegyelem szétáradása”. Ádám és Éva engedetlensége miatt terjed szét a bűn. Szóbeli erőszakkal kezdődik, ahogy Ádám Évát vádolja. Majd Káin meggyilkolja Ábelt. Lámek megöli azt, aki megüti őt. És így tovább, egészen addig, hogy

„a föld pedig mind romlottabb lett Isten előtt, és megtelt a föld erőszakossággal.” (1Móz. 6,11)

Az Isten és ember közti határvonal áthágásának vágya, ami már Ádámot és Évát is a tiltott gyümölcs leszakítására készítette, másféle módon is megjelenik: az „istenfiak” és az „emberek leányai” közötti házassággal (1Móz 6,1–4) és a toronyépítés kísérletével, hogy feljussanak az égig (1Móz 11,4). Isten büntetéssel válaszol a bűnre: Ádámot és Évát kiűzi az Éden kertjéből, Káint a megművelt földről, özönvizet támaszt, hogy megtisztítsa a földet, összezavarja Babel tornya építőinek a nyelvét és szétszéleszti őket. A bűn minden egyes cselekedete azonban a kegyelem cselekedeteivel találkozik: Isten ruhát ad Ádámra és Évára, Káinra jel kerül, hogy megóvja az életét, Noé családjával és az állatok párjaival megmenekül az özönvízből.

És hol van a kegyelem cselekedete Babel tornya után? A hiánya mutatja azt, hogy az 1Móz 1–11 valójában előszó, prológos. Önmagukban ezek a fejezetek befejezetlenek, csak az utat készítik valami más számára. Sém családfája (1Móz 11,10–32) ezért fontos, mert összekapcsolja Babel történetét Ábrahám elhívásával és a neki adott ígérettel: íme a hiányolt kegyelemi cselekedet! Az 1Móz 12, 1–3-ban elhangzó ígéret párhuzamba állítható az 1Móz 1,26–28-ban adottal:

1Móz 1,26–28	1Móz 12,1–3
„Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a földet” „Alkossunk embert a képmásunkra, hozzánk hasonlóvá”	„Nagy néppé teszlek, és megáldalak, naggyá teszem nevedet...” „Menj el arra a földre, amelyet mutatok neked!”

Ez az elhívás elég korlátozottnak tűnik – Istennek a teremtésben megnyilvánuló szándéka csak egy emberre és az ő utódaira vonatkozik, de az ígélet alapján szándékában áll kiterjeszteni „a föld minden nemzetségére”. Isten megváltó tervének kibontakozása Ábrahám elhívásával kezdődik és az 1Móz 1–11 fényében válik érthetővé.

Az 1Móz 1–11 értelmezése

Amikor ezek a fejezetek a „tudományról és Bibliáról” folytatott vita keresztüzébe kerülnek, általában a szöveg teológiai szándékát teljesen figyelmen kívül hagyják. Mind az ateista tudósok, mind a fundamentalista keresztények egyszerűen úgy tekintenek rá, mintha olyan tudományos leírásként olvashatnánk, ami párhuzamba állítható a huszonegyedik századi tudományos elgondolásokkal, nem törődve azokkal az alapvető megközelítési módokkal, amiket figyelembe kellene venni, amelyek bármilyen szöveg megértéséhez szükségesek. Ehhez olyan kérdésekre kell válaszolni, mint például:

- Milyen fajta nyelvet használ?
- Milyen fajta irodalomról van szó?
- Milyen olvasókat, hallgatókat tart szem előtt?
- Mi a szöveg célja?
- Mi az a szövegen kívüli háttértudás, ami fontos a megértéséhez?

Ezeket a kérdéseket bármilyen szöveg megértésénél helyénvaló feltenni, de különösen fontosak a Biblia esetén, hiszen az Istenről szóló

bibliai tanítással teljesen összhangban vannak. Az első három ahhoz a tényhez kapcsolódik, hogy a Biblia Istene az az Isten, aki a názáreti Jézusban lett testté. A keresztények azt vallják, hogy Isten egy adott személyben jelentette ki magát, aki egy bizonyos időben, egy bizonyos kultúrában élt. Ez az esemény volt Isten önkijelentésének a tetőpontja, Isten módszeréé, ami a héber Bibliában kezdődött, ahol igéjét bizonyos emberek szavaiba öltöztetve, bizonyos nyelveken, bizonyos irodalmi formákban, egy bizonyos nemzet történelmébe és kultúrájába gyökereztetve adta át. Így bármit is olvasunk a Bibliában, az első három kérdést fel kell tennünk a szöveggel kapcsolatban.

A huszonegyedik századi bibliaértelmezés egyik problémája az, hogy az emberek már eleve egy olyan prekonceptióval állnak hozzá, hogy azt gondolják, tudják, milyen fajta nyelvet fognak olvasni.

Manapság a negyedik kérdést sok irodalmár problémásnak tartja, mert eleve nem fogadják el a „szerzői szándék” fogalmát. De én azokkal a tudósokkal értek egyet, akik amellet érvelnek, hogy ez igenis egy feltehető kérdés, mert a szöveg műfajában, szerkezetében, az alkalmazott nyelvben és sok más utalásban megtalálhatjuk rá a választ.³ A Biblia Istene a teremtés és a kijelentés Istene. Mi több, az embereket saját képére és hasonlatosságára alkotta meg, így képesek megérteni azt az igazságot, ami a teremtés rendjében látható. Ez a

³ Lucas, E. C.: *A statue, a fiery furnace and a dismal swamp: a reflection on some issues in biblical hermeneutics*, Evangelical Quarterly, (2005), 77(4), 291–307.

hit jelentős hatással volt azokra a tudósokra, akik a késő középkori Európában letették a modern természettudományok alapjait.⁴ Ennek fényében arra számíthatnánk, hogy mindaz, amit a teremtés tanulmányozásával megtudhatunk, valamilyen módon kapcsolódni fog ahhoz, amit a Bibliából tanulunk. Érdeemes megfontolnunk Donald MacKay professzor gondolatait arról, hogyan használhatjuk a természettudományos ismereteket a Biblia megértéséhez:⁵ „Nyilvánvaló, hogy sok szövegrész értelmét összevethetjük mondjuk régészeti felfedezések eredményeivel, másokét gazdagíthatjuk természettudományos és történelmi ismeretek figyelembevételével. De rámutatnék, hogy a tudományos kutatások elsődleges feladata nem az, hogy igazoljon vagy elmélyítsen egy adott bibliai szöveget, hanem az, hogy segítse kizárni a téves olvasatokat. Hogy metaforába öltöztessen: az Istentől kapott tudományos adatok figyelmeztethetnek minket, hogy túl közel állunk egy képhez, rossz szögből vagy téves elvárásokkal nézzük, és így, a figyelmeztetést megfogadva válhatunk képessé arra, hogy megértsük azt az ihletett jelentést, amit át akart adni nekünk.”

A római katolikus egyház nem ismerte fel a fentieket, így ahelyett, hogy felülvizsgálta volna néhány bibliai szöveg hagyományos értelmezését a tizenhetedik században, inkább elítélte

Kopernikusz napközéppontú csillagászati világképét. Ilyen bibliai szövegek például:

„Szilárdan áll a világ, nem inog.” (Zsolt 93,1)

„Bizony, szilárdan áll a világ, nem inog.” (Zsolt 96,10)

Milyen fajta nyelvet használ?

A huszonegyedik századi bibliaértelmezés egyik problémája az, hogy az olvasó rossz elképzelésekkel közelít az olvasni kívánt szöveg nyelvezetéhez. Ahogy Van Till is rámutat:⁶ „Úgy tűnik, a huszonegyedik századi nyugati kultúra nem tudja értelmezni vagy használni a képes, szimbolikus irodalmi nyelvet. Annyira hozzászoktunk az egyenes, tényszerű leíró prózához, hogy azt gondoljuk, minden írott szöveg ilyen... a tudományos írások jogtalanul felsőbbrendűnek állítják be magukat a művészi irodalommal szemben.”

A kora keresztény írók nem estek ebbe a hibába. Az 1Móz 1–11-et irodalmi szöveggént olvasták, fogódzkodókat kerestek benne ahhoz, hogy rájöjjenek, miféle irodalmi nyelvvel állnak szemben. Az ötödik század elején hippói Szent Ágoston ezt írta: „A Szentírás a maga egyszerű stílusában talán az emberi nyelv korlátai közé szorítva szól a korlátozott felfogóképességű emberekhez.”⁷ Az 1Mózes 1-ről ezt mondja: „Az ihletett szerző a gyermekek szintjére ereszkedve

⁴ Lucas, E. C.: A Biblical Basis for the Scientific Enterprise, in Alexander, D. R. (szerk.): *Can we be sure about anything?* Leicester: IVP (2005), 49–68. old.

⁵ MacKay, D. M.: *The Open Mind*, Leicester: IVP (1988), 151–152. old.

⁶ Van Till, H. J.: *The Fourth Day*, Grand Rapids: Eerdmans (1986), 11. old.

⁷ Szent Ágoston: *De Genesi ad litteram*, 1.14.28, angolra fordította Taylor, J. H.; St Augustine: *The Literal Meaning of Genesis*, New York: Newman Press (1982).

szól.”⁸ Kálvin János⁹ ezt továbbgondolva arról ír, hogy Isten a befogadók szintjéhez igazítja a beszédét. Az 1Mózes 1, 6–8-at kommentálva megállapítja: „számomra ugyanis biztos alapelv, hogy itt nincs másról szó, csak a világ látható formájáról. Aki csillagászatot és más homályos tudományokat tanulna, menjen máshova. Itt Isten lelke kivétel nélkül minden embert tanít, ezért [...] a teremtés története [...]: a tanulatlanok könyve.”

Mikor az anyagi világról beszél, a Biblia úgy írja le a dolgokat, ahogy az emberek látják őket, a „láthatóakról szóló nyelvet” használva. Kálvinnak sem akad gondja azzal a kijelentéssel, hogy „megalkotta Isten a két világító testet” (1Móz 1,16). Elfogadta, hogy szó szerint értelmezve tudománytalanná válik, hiszen a csillagászok addigra már meggyőző érvekkel bizonyították, hogy a Szaturnusz nagyobb a Holdnál. Más szempontból is pontatlannak mondhatjuk ezt a leírást, hiszen a Biblia azt állítja, a Hold világító test, mint a Nap, holott csak visszatükrözi a fényt. Ha tudományosabban szeretnénk átfogalmazni, azt kellene írunk, hogy Isten alkotott egy nagy világító testet és egy nagy tükröt!

Milyen fajta irodalomról van szó?

Erre a kérdésre is csak úgy adhatunk választ, ha magában a szövegben keressük a nyomokat hozzá. Órigenész¹⁰ a harmadik században írva kijelentette, hogy az 1Mózes 1–3 képes beszédet használ.

Évszázadokon át számos tudós jutott arra a következtetésre, hogy az 1Mózes 1,1–2,4 egy olyan összetett, jelképeket használó szöveg, amiben Istent úgy ábrázolják, mint aki egy hét alatt, gondosan, terve szerint megalkotja a világot. Kezdetben a világ formátlan és üres („kietlen és pusztaság”). Az első három napon Isten megformázza, elválasztja és üres helyeket teremt benne. A második három napon pedig megtölti ezeket az üres helyeket. A negyedik nap teremtése megfelel az első nap alkotott helynek, az ötödik napi a második nap helyeié, a hatodik napi a harmadik napé. Minden egyes nap végén Isten megnézi a munkáját és megállapítja, hogy „jó munka”. A hatodik nap végén látja, hogy minden, amit alkotott, „jó”. A hetedik napon pedig megpihen. Ez nem egy olyan történelmi és tudományos beszámoló, amiből a huszonegyedik századi tudományos kérdéseinkre választ kapunk. Ez egy teológiai beszámoló, ami a következő igazságokat erősíti meg:

- egyetlen teremtő Isten van, aki önmagán kívül minden létező dolgot alkotott;
- tervezett és céltudatos teremtés által létezőnk;
- az anyagi teremtés „jó”;
- az emberek különleges helyet foglalnak el a teremtésben. A 26. versben leírtak, a 27. versben háromszor is használt „megteremtette” ige és az Isten „képére” való megalkotás mind erre mutatnak;

⁸ *ibid.* 2.6.13.

⁹ Kálvin János: *Magyarázat Mózes első könyvéhez*, Szabó Miklós (ford.) 20–21. old.

<https://www.scribd.com/document/372193013/Kalvin-Janos-A-Genzis-magyarazata>

(eredeti lábjegyzet: Calvin J. A.: *A Commentary on Genesis*, King J. (ford.) London: Banner of Truth (1967)

¹⁰ Lásd a cikk elején található idézetet.

- az emberek felelősek egymásért és a teremtett világ gondozásáért;
- a hetedik nap megáldása és megszentelése arra utal, hogy az ember arra lett teremtve, hogy Istent imádja.

Az ember földet kapott és parancsot, hogy hódítsa meg, mivel Isten képére teremtett.

Néhány környezetvédő szerint az „uralom alá adott föld” és a „meghódít” (1Móz 1,28) túl erős kifejezések, amikkel a természet elleni agresszív, kizsákmányoló hozzáállást bátorítják. De az 1Móz1 helyes értelmezésével ezt nem lehet alátámasztani. A jelentéstan (szemantika) alapszabálya, hogy a szavak jelentése a szöveggörnyezettől függ. Az eredeti héber szavak, amiket „földnek” (uralom alá adott földnek) és „meghódításnak” fordítunk, önmagukban nem hordoznak semmiféle agresszív vagy kizsákmányoló felhangot. A szöveggörnyezet teheti őket ilyenné. De az 1Móz 1 szöveggörnyezete egészen másfajta cselekedetekre utal. Az embereknek Isten képére teremtve adatik az uralni és meghódítani való föld, vagyis a Teremtő Isten képét kell tükrözniük abban is, ahogy ezt a parancsot végrehajtják: bölcsen, törődéssel, szeretettel, igazsággal. Mi több, uralmunk alapja, hogy Isten képviseljük: a Teremtőnek tartozunk elszámolással azért, ahogy a tőle kapott földön uralkodunk. Ez arra kell, hogy ösztönözzön minket, hogy tiszteletben tartsuk Isten

megállapítását: „minden igen jó” (31. vers). Vagyis arra kell törekednünk, hogy megőrizzük és fejlesszük ezt a „jóságot”, ahelyett, hogy lerontanánk vagy megsemmisítenénk.

Kálvin kommentárja¹¹ megmutatja, hogy a „zöld (öko-) teológia” egyáltalán nem új keletű fejlemény, és természetesen következik a bibliai Teremtéstörténetből.

A föld az embernek adatott, azzal a feltétellel, hogy művelje azt. Ebből következik, hogy az emberek úgy lettek megteremtve, hogy foglalják el magukat valamilyen munkával... a kert felügyelete Ádámra lett bízva annak megmutatása végett, hogy az Isten által kezünkre bízott dolgokat birtokoljuk azzal a feltétellel, hogy megelégedve azok takarékos és mértékletes használatával, gondoskodjunk a maradékról... Mindenki úgy tekintsen magára, mint Isten tisztartójára, minden dologban, amivel csak rendelkezik. Akkor sem kicsapongóan nem fog élni, sem meg nem rontja visszaélással azokat a dolgokat, amelyeknek a fenntartását Isten követeli meg.

Milyen olvasókat, hallgatókat tart szem előtt?

Az 1Móz 1–11-et ősi hébereknek írták, akik Izrael Istenét imádták. A tudósok többféle lehetséges keletkezési időt mondanak a szövegre, de a pontos dátum nélkül is meg tudjuk válaszolni a most szóban forgó kérdést, mert a szöveg – mint azt a következőkben levezetem –, a Közel-Keleten közismert teremtéstörténetekre utal, ezek pedig

¹¹ Kálvin *op. cit.* [9], az 1Mózes 2,15-öt magyarázva – jó 450 évvel ezelőtt

nem nagyon változtak a kivonulás és a fogságból való hazatérés ideje között.¹² Ha pedig már így ismerjük az eredeti célközönséget, akkor – legalábbis először – inkább az ő szemükön keresztül kell olvasnunk, nem pedig a mi huszonegyedik századi szemünkkel. Legyen egy példa a nemzetségtáblázatok értelmezésében jelentkező különbség. A „fiatal Földet” valló kreacionisták szó szerint veszik a nemzetségtáblázatokban megadott éveket, és így kénytelenek a néhány ezer éves Föld mellett érvelni. De az ősi héberek vajon hogyan értelmezték ezeket az életkorokat? A héber Bibliában olvasható életkorok az öt többszöröse, esetenként hetet vagy tizennégyet hozzájuk adva. Ez nem igazán lehet véletlen, és sokkal inkább arra enged következtetni, hogy ezeket az éveket szimbolikusan kell érteni, még ha nem is teljesen tiszta még előttünk, hogyan. Az 1Mózes 1–11 és az ősi sumér „királylisták” között megdöbbentő párhuzamokat lehet felfedezni.¹³ (A sumér kultúra dél-Babilónia területén létezett Kr.e. 3000 és 2300 között.)

Újabb királyok, mindegyik 1500 és 100 év közötti ideig uralkodik	Újabb pátriárkák, 600 és 110 év közti életkorral
---	---

Az alapminta ugyanaz. Az egyik késő sumér király, Enmebarageszi, a lista szerint 900 évig uralkodott. Más bizonyítékok is vannak arra, hogy valódi személy lehetett, rendes uralkodási idővel.¹⁴ Egyértelmű, hogy ezeket a számokat nem szó szerint értették, hanem valamiféle jelképes jelentést hordoznak. Az uralkodási évek / életkorok csökkenése talán az emberi faj romlását akarja mutatni. Mózes első könyvében a „bűn elterjedésének” témáját mint lelki és erkölcsi hanyatlást jeleníti meg.

Mi a szöveg célja?

Ahogy egyre többet tudunk meg a közel-keleti vallásokról, úgy jutott egyre több bibliatudós arra, hogy a Teremtéstörténet egyfajta teológiai vitairat (polémia).¹⁵ A környező népek vallási hiedelmeivel szemben jelenti ki, hogy a héberek mit vallanak a teremtésről.

A modern olvasó számára, aki tisztában van az ősi világban általános többistenhittel, nyilvánvaló példa a Teremtéstörténetben megjelenő egyistenhit. A Közel-Kelet teremtéstörténetei mindig a „teogóniával”, az istenek eredetével kezdődtek. Az egyik isten azután létrehozta a világot, valamiféle

A sumér királylisták alapján:	Míg az 1Móz 1–11-ben:
Királyság megteremtése 8 vagy 10 király, mindegyik 43 000 és 18 600 év közötti ideig uralkodik Az özönvíz	Az emberek megteremtése 10 pátriárka (ősatya), 969 és 365 év közötti életkorral Az özönvíz

¹² Dalley, S.: *Myths from Mesopotamia*, Oxford: OUP (1991), 228–230. old.

¹³ Jacobsen, T.: *The Sumerian King List*, Chicago: University of Chicago Press (1939)

¹⁴ Kitchen, K. A.: *Ancient Orient and Old Testament*, London: Tyndale Press (1966), 40. old.

¹⁵ Lásd például: Hasel, G. „The Polemic Nature of the Genesis Cosmology”, *Evangelical Quarterly*, (1974) 46, 81–102. old.

korábban már létező anyagot felhasználva. A héber teremtéstörténetben csak egyetlenegy Isten van, aki megteremt minden létezőt. Ez „kozmozgónia”, a világ eredetéről való beszámoló, miközben Isten létezését magától értetődőnek veszi.

De vannak más példák is, amik nem annyira egyértelműek a közel-keleti kultúrában és eszmevilágban kevésbé járatos olvasó számára. Miért utal a szöveg a Napra és a Holdra csak mint „világító testekre”? A figyelmes olvasó eltűnődhet ezen, hiszen a héber nyelvben teljesen jó, közönséges szavak is vannak a Napra és a Holdra. A válasz pedig az, hogy a sémi nyelvekben a két égitest nevei istennevek is. A héberek körül élő népek istenként imádták őket, és a hébereket is kísértette, hogy ebben kövessék őket.¹⁶ Az 1Móz 1,14–19 nyílt támadás az imádásuk ellen. Ezek az égitestek egyszerűen csak „világító testek” (mintha nagy olajlámpások lennének), amiket Izrael Istene teremtett. Mi több, az emberek nem azért léteznek, hogy őket szolgálják, hanem ők szolgálják az embereket fényforrásként és a napok jelzőiként. A héber teológusok már 2500 évvel ezelőtt leleplezték azokat az elképzeléseket, amik a modern asztrológiához vezettek, csillagjósáshoz a csillagászat helyett!

A Teremtéstörténetben használt héber *bārā* (teremteni) szó is fontos. A héber Bibliában a szó aktív formája csakis Isten teremtő tevékenységével kapcsolatban fordul elő, az 1Mózes 1-ben mindössze három helyen. A többi helyen Istenről

azt mondja: „formál”, „készít” dolgokat, ugyanazt az igét használva, amivel az emberek különféle tevékenységeit is leírja. Az első versben használt *bārā* mint Isten átfogó tervének bejelentése, teljesen érthető. Ugyanígy érthető az is, hogy a teremtés utolsó részében, az ember teremtésének leírásában háromszor is megjelenik (27. vers). De a nagy víziállatok megalkotásánál miért ez a szó áll a 21. versben? Hogy meggyőző választ tudunk adni erre a kérdésre; tudnunk kell arról, hogy a tengeri szörnyeknek milyen fontos szerepük volt a mezopotámiai teremtéstörténetben.¹⁷ A történet szerint a teremtő istennek először meg kellett küzdenie a káosz erőivel, amit a háborgó vizekben élő tengeri szörnyek testesítettek meg, és csak utána teremthette meg az eget és a földet.¹⁸ Az 1Mózes 1 tagadja mindezt, kiemelve, hogy a nagy víziállatok csak Izrael Istenének teremtményei. Nemcsak hogy nem kellett harcolnia velük, egyenesen ő teremtette őket!

A mezopotámiai teremtéstörténetekben az embereket agyagból formálták, valamelyik isten vérével összekeverve, némiképp hasonlóan ahhoz, ahogy Ádám a föld porából teremtve, isteni lehelettel kelt életre. De az agyagból teremtett emberek egyszerűen csak az istenek rabszolgái, akiket azért teremtettek, hogy az isteneknek ne kelljen dolgozniuk, így házakat (templomokat) építettek nekik és étellel-itallal látták el őket (áldozatok). Az 1Móz 1-ben, ahogy már láthattuk, az ember jelentőségét többször is kiemeli a

¹⁶ Figyeljük meg a „nap, a hold, a csillagok és az ég egész serege” imádásának tilalmát, például: 5Mózes 4,19. 17,2

¹⁷ Heidel, A.: *The Babylonian Genesis*, Chicago: University of Chicago Press (1969)

¹⁸ Jób 9,13–14. 26,12–13. Zsoltárok 89,9–12, Ézsaiás 27,1; 51,9–10 mind azt mutatják, hogy a héber költők valamilyen formában ismerték ezt a történetet és a képvilágát felhasználták arra, hogy kihangsúlyozzák, Jahve a teremtő Isten.

Teremtéstörténet. Az ember nem Isten rabszolgájának, hanem képviselőjének lett teremtve, rábízva a teremtés többi részét, hogy gondját viselje. Most nincs lehetőségünk részletezni, hogy mit jelent az, hogy az ember „Isten képére és hasonlatosságára” lett teremtve. Az vita tárgya lehet, hogy az emberi jogok kialakulása a nyugati civilizációban ebben a tanításban gyökerezik-e,¹⁹ de az bizonyos, ha az ember különlegessége és méltósága mögül kivesszük a teológiai háttérrel, filozófiai és etikai szempontból nehezen védhető, hogy miért ne terjesszük ki az „emberi” jogokat a főemlősökre, vagy akár az érző lényekre is?²⁰

A mezopotámiai vallás egyik fő kérdése az volt, hogy az emberek miért nem rendelkeznek bölcsességgel és halhatatlansággal (ami visszaköszön a jó és a rossz tudása és az élet fáiban az 1Mózes 3-ban). A Gilgames-eposzban²¹ Gilgames az örök élet keresésére indul. Meg is találja az „élet fáját”, de ahogy hazafelé tart vele, a kígyó elrabolja tőle (még több közös pont az 1Mózes 3-mal). A két történet fő különbsége az erkölcsi dimenzió hiánya. Az 1Mózes 3-ban az emberi büszkeség, az a vágy, hogy olyanok legyenek, mint Isten, a Teremtő akarata elleni lázadáshoz vezet és végül halált eredményez. Csak az emberek halálát

köti a bűnhöz, és itt többről van szó, mint egyszerűen a testi halálról. Ádám és Éva nem halnak meg abban a pillanatban, ahogy esznek a gyümölcsből, bár Isten azt mondta: „ha eszel róla, meg kell halnod.”²²

Ami valójában történt, az az, hogy a Teremtővel való kapcsolat, a testi és lelki élet forrása szakadt meg. A „lelki halál” a fő büntetés. Ha az 1Mózes 2–3 egy olyan jelképes történet, ami az ősi Közel-Kelet történeteinek motívumait használja, akkor nem igazán alkalmas arra, hogy tudományos jellegű adatokat olvassunk ki belőle az ember eredetéről, különösen, hogy a bibliai meghatározás szerint az ember egy olyan teremtmény, aki Isten „képére” lett alkotva. Ez egy lelki minőség,²³ míg a tudósok a *Homo Sapiens*t csak fizikai fogalmakkal tudják leírni.

A mezopotámiai vízözöntörténetek szintén megdöbbentő módon hasonlítanak a Bibliából ismert történetre.²⁴ Ezek a történetek mind egy katasztrofális áradásról adnak hírt, ami az ősi Közel-Keleten történt. Kálvin megjegyzi,²⁵ hogy az Édenkert helyére vonatkozó részletek arra utalnak, hogy a vízözön nem formálhatta át jelentősebben a Közel-Kelet földrajzi viszonyait. Az, hogy általában úgy érezzük, hogy az áradás az egész bolygóra kihatott, azért lehet, mert a héber *'eretsz'* szót általában Földnek fordítják (ami

¹⁹ Stassen, G.: Human Rights and the Helsinki Accords Are Our Baptist Heritage, in Pipkin, H. W. (szerk.). *Seek Peace and Pursue It*, Rüsclikon: Institute for Baptist and Anabaptist Studies (1989), 103–113. old.

²⁰ Lásd: Alexander, D. *Rebuilding the Matrix*, Oxford: Lion (2001), 462–472. old., ahol Peter Singer ezen nézőpontot tárgyalja.

²¹ Heidel, A.: *The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels*, Chicago: University of Chicago Press (1970).

²² Az angol szöveg szerint: „mikor eszel róla...” (a ford.)

²³ „Isten lélek” (János 4,24)

²⁴ Heidel, *op. cit.* [21], 224–269. old.

²⁵ Kálvin, *op. cit.* [9], az 1Mózes 2,10–14-et magyarázva.

a bolygót jelenti), de ugyanakkor fordítható földnek is, ami egy kisebb területet jelöl. Itt újra láthatjuk a mezopotámiai történetekből hiányzó erkölcsi réteget: a főisten azért támaszt áradást, mert a túlnépesedett földön zajongó emberektől nem tud aludni. A Bibliában a vízözön az emberi bűnre adott büntetés, bemutatva, hogy Isten milyen komolyan veszi a bűnt, és hogy az emberek miért szorulnak megváltásra.

Összegzés

Ha az 1Móz 1–11-et nem tudományos adatokat keresve, hanem teológiai szöveggént olvassuk, éppolyan időszerűvé válik a huszonegyedik század embere számára, amilyen időszerű volt az ősi hébereknél vagy zsidók és keresztények nemzedékeinek azóta. Az élet értelméről és céljáról beszélve képes megszólítani bármelyik kor emberét. A huszonegyedik századnak is azt üzeni, hogy

- egy Isten van, minden létező Teremtője, az egyetlen, akit imádnunk kell, és ez így szemben áll azokkal a spirituális mozgalmakkal, amik a „New Age”, az asztrológia, a „Földanya imádata” által keresik az élet értelmét.
- a Föld bolygón egyedül az ember lett Isten „képére és hasonlatosságára” teremtve. Ez szolgál az „emberi jogok” alapjául.

- az emberek mint Isten képviselői a világban, felelősséggel tartoznak a teremtésért, hogy megőrizzék és fejlesszék a „jóságban”, ahelyett, hogy visszaélnék vele.
- az a tény, hogy egy megtervezett és rendezett teremtésben élünk, és hogy Isten képére lettünk alkotva, a tudományos kutatások alapjául is szolgál.
- bűnösök vagyunk, és a bűn eltorzította Isten eredetileg jó teremtését. Épp ezért megváltásra és helyreállításra szorulunk, amit Isten Jézus, Éva hosszú időn át várt utóda által ajándékozott nekünk.²⁶

A szerzőről

Dr. Ernest Lucas tiszteletes a Brisolti Baptista Főiskola (A Brisolti Egyetem tagintézménye) dékánhelyettese és oktatója.

Korábban biokémiai poszt-doktori kutatásokat folytatott az Egyesült Államokban, az Észak-Karolinai Egyetemen és az Oxfordi Egyetemen, majd ugyanitt teológiát hallgatott, és a keleti nyelvek és kultúrák doktorává avatták a Liverpooi Egyetemen. Az egyik nemrégiben megjelent könyve: *Hihetünk ma is a Teremtéstörténetben?* (IVP, 2005).

²⁶ 1Móz 3,15

A Faraday-iratok

A Faraday-iratok kiadója a Faraday Tudományos és Vallásos Intézet (Cambridge, Egyesült Királyság). Az Intézet egy nonprofit szervezet, ami az oktatás és a kutatás területén tevékenykedik (www.faraday.cam.ac.uk). A szerzők véleménye nem szükségképpen tükrözi az Intézet álláspontját. A Faraday-iratok számos témát ölelnek fel a tudomány és a vallás közös területeiről. Az aktuális Faraday-iratok listája megtekinthető a www.faraday.cam.ac.uk („Resources”) oldalon, ahonnan .pdf formátumban ingyenesen letölthetők. Nyomtatott formában is igényelhetők egyenként vagy nagyobb tételben az oldalon található online boltban. A magyar változat megjelenésének ideje: 2021. Magyar fordítás: Cs. Szabó Sándor ©The Faraday Institute for Science and Religion.